

КОРХОНАЛАРНИ РАҚАМЛАШТИРИШ ШАРОИТИДА ИНВЕСТИЦИЯ ФАОЛИЯТИ МЕТОДОЛОГИЯСИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЙЎНАЛИШЛАРИ

DSc Умурзаков Жамолiddин Шербекович
“Ўзбекнефтгаз” акциядорлик жамияти
ORCID: 0000-0002-7662-4210
jamoliddin.umurzokov@gmail.com

Аннотация. Ушбу тадқиқотнинг мақсади саноат корхоналарини рақамлаштириш шароитида инвестиция фаолияти методологиясини такомиллаштириш йўналишларини кўриб чиқиш ва таҳлил қилишдан иборат. Мақолада “Ўзбекнефтгаз” АЖ мисолида сунъий интеллектдан фойдаланган ҳолда Дьюпонт модели орқали компания ўз (акциядорлик) капиталининг рентабеллигини ошириш орқали инвестиция фаолиятини такомиллаштиришининг методологик асослари кўриб чиқилган.

Калит сўзлар: инвестициялар, рақамлаштириш, самарадорлик, молиявий модель, Дьюпонт модели, ROE коэффиценти, корреляция, регрессия, сунъий интеллект, методология, нефть-газ саноати, қазиб олиш, қайта ишлаш, ўз капитали самарадорлигини ошириш, саноат корхоналари.

НАПРАВЛЕНИЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДОЛОГИИ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВИЗАЦИИ ПРЕДПРИЯТИЙ

DSc Умурзаков Жамолiddин Шербекович
Акционерное общество “Ўзбекнефтгаз”

Аннотация. Целью данного исследования является рассмотрение и анализ направлений совершенствования методологии инвестиционной деятельности в условиях цифровизации промышленных предприятий. В статье рассматриваются методические основы совершенствования инвестиционной деятельности компании за счет повышения доходности собственного (акционерного) капитала посредством модели Дюпона с использованием искусственного интеллекта на примере АО «Ўзбекнефтегаз».

Ключевые слова: инвестиции, цифровизация, эффективность, финансовая модель, модель Дьюпонт, коэффициент ROE, корреляция, регрессия, искусственный интеллект, методология, нефтегазовая отрасль, добыча, переработка, повышение эффективности собственного капитала, промышленные предприятия.

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE METHODOLOGY OF INVESTMENT ACTIVITIES IN THE CONTEXT OF DIGITALIZATION

DSc Umurzakov Jamoliddin Sherbekovich
Joint-stock company "Uzbekneftgaz"

Abstract. *The purpose of this study is to consider and analyze the directions of improving the methodology of investment activities in the context of digitalization of industrial enterprises. The article examines the methodological foundations of improving the investment activities of the company by increasing the profitability of its own (share) capital through the DuPont model using artificial intelligence, using the example of Uzbekneftegaz JSC.*

Keywords: *investments, digitalization, efficiency, financial model, DuPont model, ROE coefficient, correlation, regression, artificial intelligence, methodology, oil and gas industry, extraction, processing, improving equity efficiency, industrial enterprises.*

Кириш.

Мамлакатимизда фаол инвестиция муҳитини шакллантириш, халқаро майдонда ижобий имиж яратиш, бизнес юритиш ва бизнес муҳити каби халқаро рейтингларда ижобий ўринларни эгаллаш, бизнес ва тадбиркорликка янада кўпроқ имкониятлар яратиб бериш йўналишларида сезиларли ишлар амалга оширилмоқда. Фикримизча, "Янги Ўзбекистон – 2030" стратегияси асосида навбатдаги босқичда эътибор қаратилиши керак бўлган муҳим масала – бу ҳудудлар ва иқтисодиёт тармоқларига киритилаётган инвестициялар ва барча инвестиция лойиҳаларининг самарадорлигини таъминлаш.

Адабиётлар шарҳи.

Инвестицион фаолиятда методологик ёндашувнинг инвестиция жараёнларидаги ўрни, нефть-газ корхоналарида инвестицион фаолиятни ташкил этиш, уларнинг турлари каби масалалар хорижий ва маҳаллий иқтисодчи олимлар ишларида ўрганилган. Жумладан:

Bringham, Ehrhardt (2008) китобида молиявий бошқарувнинг назарий асослари билан бирга, унинг амалий жиҳатлари ҳам атрофлича ёритилган. Корхоналарда инвестиция фаолияти ва уни ташкил этиш масалаларига китобда алоҳида эътибор қаратилган. Хусусан, инвестиция лойиҳаларини баҳолаш ва саралаш усуллари (NPV, IRR, Payback Period, Profitability Index ва бошқалар), инвестиция қарорларида хавфни ҳисобга олиш ва унга мос равишда даромадларни прогноз қилиш, компания ресурсларини қандай инвестицияларга йўналтириш самарали эканлигини аниқлаш масалалари ёритилган.

Борисова (2015) китобида корпоратив молиявий бошқарувнинг асосий масалалари атрофлича баён этилган, инвестиция фаолияти ва уни ташкил этишга оид мавзуларга алоҳида эътибор қаратилган. Инвестиция тушунчаси ва турлари, корпорация фаолиятидаги аҳамияти, корхонанинг инвестицион стратегия, узоқ муддатли мақсадларига эришиш учун инвестиция стратегиясини шакллантириш тамойиллари, босқичлари ва моделлари кўриб чиқилади.

Швецов ва Камнев (2017) корхонада молия тушунчасининг назарий асосларини таҳлил қилишга бағишланган, корхона молиясининг умумий назарий жиҳатлари ёритилган, молиявий маблағларни самарали ишлатилиши, ўз капиталининг самарадорлиги масалалари тадқиқ қилинган.

Будаев (2015) мақоласида нефтегаз саноатида қарз маблағлари, хусусан лизингдан фойдаланиш имкониятлари таҳлил қилинган. Мақолада нефтегаз компаниялари учун жалб қилинган капиталнинг афзалликлари ва унинг молиявий стратегиядаги ўрни

кўриб чиқилган. Будаев фикрича “лизинг шартномалари орқали компаниялар ўз ишлаб чиқариш қувватларини тез ва кам харажатлар билан янгилашлари мумкин”.

Носиров ва бошқалар (2012) корхоналарда инвестиция рискларини бошқариш масалалари тадқиқ қилинган. Корхоналарда инвестиция фаолиятини методологик тўғри ташкил этилишида рискларни бошқаришнинг аҳамияти, уларни эмпирик таҳлил қилиш муҳимлиги кўрилган.

Астанакулов, Асатуллаев (2018) мақоласида инвестицион лойиҳаларнинг самарадорлигини баҳолаш усуллари ва уларни такомиллаштириш масалалари кўриб чиқилган. Муаллифлар инвестиция жараёнидаги таҳлил ва баҳолашнинг аҳамиятини таъкидлаб, инвестицион лойиҳаларни баҳолашда қўлланиладиган асосий молиявий кўрсаткичлар ва усулларни таҳлил қилганлар. Мақолада инвестицион лойиҳаларнинг самарадорлигини баҳолашда қўлланиладиган асосий молиявий кўрсаткичлар ва усуллар таҳлил қилинган.

Каримов, Хожиматов (2011) китобида инвестиция фаолиятини ташкил этиш ва уни молиялаштириш масалалари кўриб чиқилган. Инвестиция жараёнларини давлат томонидан бошқариш ва рағбатлантириш механизмлари таҳлил қилиниб, инвестицияларни молиялаштириш учун зарур бўлган маблағларнинг турли манбалари ва уларнинг хусусиятлари кўриб чиқилган.

Нефть-газ саноатида инвестиция лойиҳалари самарадорлигини таъминлаш тушунчасининг асл моҳияти шунда кўринадикки, лойиҳага сарф қилинган ҳар бир ресурс бирлигига (меҳнат, моддий қийматликлар, молиявий ресурслар) ишлаб чиқариш, хизмат кўрсатиш ва даромад олиш даражасининг сезиларли ўсиш таъминланиши лозим. Саноат корхоналарида инвестиция лойиҳалари самарадорлигини таъминлаш ва умуман инвестиция фаолият натижадорлигига эришиш, энг биринчи навбатда, лойиҳани танлаш, амалга ошириш ва бошқариш бўйича танланган тўғри стратегияга боғлиқ.

Тадқиқот методологияси.

Мақолани таёрлаш жараёнида инвестицияларни жалб қилиш, уларнинг самарадорлигини ошириш йўлларида самарали фойдаланган ҳолда корхоналарнинг фаолиятини ривожлантиришнинг назарий ва амалий асослари ўрганилди. Мақолада назарий мушоҳада, тизимли ёндашув, кузатиш, умумлаштириш ва таҳлил каби усуллар самарали қўлланилди, шунингдек тизимда мавжуд муаммолар ва уларни ечимлари, бу борада амалга оширилиши керак бўлган вазифалари борасида хулоса ва таклифлар шакллантирилган.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Ҳозирги вақтда “Ўзбекнефтгаз” АЖ нафақат миллий нефть-газ саноати флагмани, балки ўз йўналишида минтақада етакчи ўринлардан бирини эгалловчи молиявий барқарор компания ҳамдир.

Компания молиявий ҳисоботлари таҳлили шуни кўрсатадики, 2021, 2022 ва 2023 йилларда ўз (акциядорлик) капиталининг рентабеллиги мос равишда 7,06, 4,8 ва 4,16 ни ташкил этди. Шу сабабли, бозордаги барқарор позиция ва ривожланишнинг ҳозирги босқичида “Ўзбекнефтгаз” АЖ капиталлашувининг ўсиш тенденциясига қарамай, иқтисодий ва математик моделлаштиришнинг юқори аниқликдаги усуллари асосида ўз капиталининг рентабеллигини ошириш имкониятларини кузатиш долзарбдир.

Ушбу тадқиқот доирасида сунъий интеллектдан фойдаланган ҳолда Дьюпонт модели орқали ўз (акциядорлик) капиталининг рентабеллигини мос равишда яқинлаштириш ва башорат қилиш имконияти ҳақидаги гипотезани илгари суриш масаласини кўриб чиқамиз.

Таъкидлаш жоизки, бу фараз эмпирик тарзда, “Ўзбекнефтгаз” АЖ маълумотлари асосида 2021-2023 йиллар учун тасдиқланган. Ушбу тадқиқот доирасида асосий

эътиборни “Ўзбекнефтгаз” АЖ акцияларининг бозор қийматини (биржа котировкалари бўйича) ўрганишдан кўра ишлаб чиқариш ва молиявий кўрсаткичларга нисбатан ҳосилавий кўрсаткич бўлган ўз (акциядорлик) капиталининг рентабеллигини ўлчашига ўтказишга ҳаракат қилиш лозим.

Шундай қилиб, агар компаниянинг реал қиймати кўп жиҳатдан салоҳиятли инвесторларнинг (акциядорларнинг) субъектив баҳолари билан белгиланса, ишлаб чиқариш ва молиявий кўрсаткичлар, аксинча, унинг фаолияти самарадорлигини ва биринчи навбатда, бошқарув блокининг саъй-ҳаракатларини объектив акс эттиради. Компания маълумотларидан кўриниб турибдики нафақат ўз (акциядорлик) капиталининг рентабеллиги, балки акциядорларнинг инвестицион рентабеллиги (5,3 дан 0,7 гача), жалб қилинган капиталнинг рентабеллиги (ROCE - Return on Capital Employed) ҳам пасайиб бормоқда (5,76 дан 1,82 гача).

Ушбу контекстда 2023 йилда бир қатор асосий ишлаб чиқариш кўрсаткичларининг пасайишига қарамай (2017-2019 йилларга нисбатан), “Ўзбекнефтгаз” АЖ айни пайтда республика аҳолиси ва иқтисодиёт объектларини энг муҳим энергия ташувчилар билан таъминлашда масъулиятли вазифа учун жавобгар ижтимоий компания функциясини ҳам бажариб келаётганини айтиш мумкин.

Шу билан бирга, келажакда бозорда барқарор позицияни таъминлаш учун компания фаолиятининг ички имкониятлари, биринчи навбатда, ўз капиталининг рентабеллигини ошириш йўллари кузатишни талаб қилади. Шу сабабли, “Ўзбекнефтгаз” АЖнинг ўз маблағлари рентабеллигидаги ҳақиқий ўзгаришларнинг сабаб-оқибат муносабатларини аниқлашга, истиқболли баҳолашни амалга оширишга имкон берадиган воситаларни кўриб чиқиш муҳим.

Айтиш жоизки, компаниянинг ўз (акциядорлик) капиталининг рентабеллиги компания акциядорлари учун муҳим аҳамиятга эга. Айнан шу кўрсаткич ўз маблағларини бизнесга инвестиция қилиш самарадорлигини баҳолайди. Вақт ўтиши билан ўз (акциядорлик) капитали рентабеллигидаги ўзгаришларнинг сабаб-оқибат муносабатларини ўрнатиш учун амалда, қоида тариқасида, Дьюпонт беш факторли модели қўлланилади.

$$ROE = \frac{NI}{SE} = \frac{NI}{EBT} \cdot \frac{EBT}{EBIT} \cdot \frac{EBIT}{R} \cdot \frac{R}{TA} \cdot \frac{TA}{SE}, \quad (1)$$

бу ерда NI – соф фойда, TA – активлар, SE – ўз (акциядорлик) капитали; EBT – солиқ тўлашгача бўлган фойда, EBIT – фоизлар ва солиқлар тўлашгача бўлган фойда; R – тушум (даромад). Ушбу формулага кўра компаниянинг ўз (акциядорлик) капитали рентабеллиги солиқ (T) ва фоиз (I) юки коэффициентлари, EBIT (ROS) асосида ҳисобланган сотувлар рентабеллиги, активлар айланмаси (TA) ва молиявий дастакларга (FL) боғлиқ.

2021, 2022 ва 2023 йилларда кўрсаткич 7 фоиздан 4 фоизгача тушиб кетиши кузатилади. Фикримизча, мазкур кўрсаткич қийматларининг тушиб боровчи динамикасини ҳисобга олган ҳолда самарадорлик кўрсаткичи ўсишининг энг муҳим омилларини ўз ичига олган адекват иқтисодий ва математик моделни ишлаб чиқиш керак деб ҳисоблаймиз. Шу сабабли, анъанавий эконометрик модель асосида дастлабки маълумотларни юқори даражада аниқлик билан яқинлаштириш имконияти ҳақида гипотеза илгари сурилади. Бундай гипотезани синаб кўришда корреляцион-регрессия таҳлили (KPT) ўтказилади ва энг кичик квадратлар усули ёрдамида алоқа тенгламасининг параметрлари аниқланади.

KPT давомида т-тестининг жуда паст ҳисобланган қиймати (0,91 ёки 1 дан кам) туфайли дарҳол тўртинчи омилни моделдан чиқариб ташлаш зарурлиги аниқланди. Кўп (беш факторли) регрессия тенгламасида бу муҳим эмас.

Кўп регрессия тенгламасининг адекватлигини баҳолаш

Регрессия тенгламасининг адекватлигини текшириш жараёнининг номи	Анъанавий эконометрик моделнинг спецификацияси	
	$Y = -54,6 + 6,12X_1 + 54,2X_2 + 1,05X_3 + 5,09X_5$	$Y = -38,8 + 42,5X_2 + 1,14X_3 + 4,4X_5$
Регрессия коэффициентларининг статистик аҳамияти ҳақидаги гипотеза	$\alpha = 0,05$ ва $v = 7$ $t_{\text{жадв}} = 2,365$. $t_{\text{тахмин}} = (-5,63; 2,06; 6,51; 3,25; 5,72)$ бўлган ҳолатда Иккинчи регрессия параметри учун (биринчи омил билан) ҳисобланган коэффициент қиймати жадвалдаги қийматдан камроқ. Демак, иккинчисидан ташқари барча регрессия параметрлари муҳим аҳамиятга эга.	При $\alpha = 0,05$ ва $v = 8$ $t_{\text{жад}} = 2,306$. $t_{\text{тахм}} = (-5,45; 5,87; 2,99; 4,5)$ Барча регрессия параметрлари учун мезоннинг ҳисобланган мутлақ қиймати жадвал қийматидан ошиб кетади. Демак, регрессия тенгламасининг барча параметрлари муҳим аҳамиятга эга.
Регрессия тенгламасининг статистик аҳамияти ҳақидаги гипотеза	$\alpha = 0,05$, $v_1 = 4$ ва $v_2 = 7$ $F_{\text{жадв}} = 4,12$ бўлган ҳолатда Ўхшаш кўрсаткичнинг ҳисобланган қиймати 42,9. Бу ердан, $F_{\text{тахм}} > F_{\text{жадв}}$. Бу регрессия тенгламасининг аҳамиятини кўрсатади.	$\alpha = 0,05$, $v_1 = 3$ ва $v_2 = 8$ $F_{\text{жадв}} = 4,07$. Ўхшаш кўрсаткичнинг ҳисобланган қиймати 39,63. Бу ердан, $F_{\text{тахм}} > F_{\text{жадв}}$. Бу регрессия тенгламасининг аҳамиятини кўрсатади.
Регрессия тенгламасининг сифатини баҳолаш	$R^2 = 0,961$. Тузатилган (адаптив) аниқлаш коэффициентининг қиймати 0,938. Иккала кўрсаткич ҳам 0,9 дан юқори қийматларни олади. Бу модель аниқ истиқболли тахминни тақдим этишини кўрсатади.	$R^2 = 0,937$. Тузатилган (адаптив) аниқлаш коэффициентининг қиймати 0,913. Иккала кўрсаткич ҳам 0,9 дан юқори қийматларни олади. Бу модель аниқ истиқболли тахминни тақдим этишини кўрсатади.
Регрессия тенгламаси ёрдамида ҳисоблаш хатоларини баҳолаш	Ўртача/максимал яқинлашиш фарқи мос равишда 6,3 ва 14,6 фоиз. Агар биринчи кўрсаткич асосида регрессия тенгламаси дастлабки маълумотларни юқори даражадаги аниқлик билан яқинлаштиришга имкон берса, иккинчи кўрсаткичга асосланиб - фақат мақбул даражадаги аниқлик билан. Демак, модель бизга фақат бирламчи (тахминий) истиқболли баҳоларни олиш имконини беради.	Ўртача/максимал яқинлашиш фарқи мос равишда 12,1 ва 46,3 фоиз. Биринчи кўрсаткичга кўра, регрессия тенгламаси бизга асл маълумотларни фақат мақбул даражадаги аниқлик билан яқинлаштиришга имкон беради. Иккинчи кўрсаткичнинг ғайритабиий юқори қийматини ҳисобга олган ҳолда, биз моделни амалда қўллаш мумкин эмас деган хулосага келишимиз мумкин (хусусан, самарали индикаторни башорат қилиш учун).

Тегишли жадвалдаги маълумотларга кўра, тўрт факторли модель дастлабки маълумотларни фақат мақбул даражада аниқлик билан тахмин қилиш имконини беради ва шунинг учун фақат бирламчи (тахминий) узоқ муддатли баҳоларни олиш мумкин.

Иккинчи модель, максимал яқинлашиш хатосининг ҳаддан зиёд даражада юқори қиймати туфайли, амалда қўлланилмайдиган бўлиб чиқди. Шунинг учун аввал илгари сурилган гипотезани рад этилган деб ҳисоблаш мумкин.

Шу сабабли, иш доирасида кейинги гипотеза илгари сурилади ва нейромоделлаштириш ёрдамида асл маълумотларни юқори даражадаги аниқлик билан яқинлаштириш имконияти бўйича синовдан ўтказилади. Бундай ҳолда, башорат қилиш функциясини амалга ошириш учун турли хил конфигурацияга эга (нафақат яширин қатламлар сони, балки улардаги нейронлар сони ҳам ўзгаради) адекват нейрон моделлардан (кўп қатламли персептрон) тегишли жамланма тузилади (1-жадвал).

Намуна ҳажми кичик бўлганлиги сабабли, кузатишлар ўқув ва синов кичик тўпламларига бўлинмайди. Бу шуни англатадики, нейрон моделларнинг адекватлиги учун ўқитиш ҳам, кейинги синовлари ҳам кузатишларнинг бутун мажмуасида амалга оширилади. Бундай ҳолда, назоратсиз машинани ўрганиш усули қўлланилади. Сунъий нейрон тармоғини ўргатиш мақсадида Back-Propagation алгоритми танланган. Бундай ҳолда, ўқитиш он-лайн режимда амалга оширилади, яъни синаптик оғирликларни тузатиш ўқув мажмуасидан ҳар бир кузатиш тақдиротидан кейин амалга оширилади.

Ўрганиш параметрлари дастлаб дастурий маҳсулотда кўрсатилган: ўрганиш тезлиги (умумий оғирликни тузатиш қийматидаги градиент компонентининг катталиги) - 0,1 ва момент (вазнинг охириги ўзгаришини ҳисобга оладиган умумий оғирликни тузатиш қиймати бўлган инерцияли компонент қиймати) - 0,9. Бизнинг ҳолатда, машғулот 10 000 га етганда тугайди. Бундай ҳолда, агар хато 0,05 дан кам бўлса (5 фоиздан ошмаса) кузатув тўғри тан олинган деб ҳисобланади. Фаоллаштириш функцияси гиперболик тангенсдир. Чиқариш ўзгарувчиси ёки ишлаш кўрсаткичи компаниянинг ўз капиталининг рентабеллигидир. Шу билан бирга, илгари ўтказилган КРТни ҳисобга олган ҳолда, кириш ўзгарувчилари тизимига Дьюпонт моделидан тўртта омил (биринчи, иккинчи, учинчи ва бешинчи) киритилган.

Жадвалдаги маълумотлардан кўриниб турибдики, асосий фаолиятдан тушган даромаднинг 12 дан 14 фоизгача ортиши компаниянинг ўз (акциядорлик) капитали рентабеллигининг 8,5 фоиздан 11 фоизгача ошишига олиб келди. Бу ердан кўриниб турибдики, агар воқеалар пессимистик эмас, балки энг эҳтимолий сценарий бўйича ривожланса, бу самарали кўрсаткичнинг 2,5 фоиз пунктига ошишига олиб келади. Сотиш даромадининг яна 2 фоиз пунктига (14 дан 16 фоизгача) ошиши компаниянинг ўз капитали рентабеллигининг 11 дан 16,4 фоизгача янада интенсив ўсишига олиб келади. Шундай қилиб, агар воқеалар энг эҳтимолли эмас, балки оптимистик сценарий бўйича ривожланса, самарадорлик кўрсаткичи 5,4 фоиз пунктга ошади (2-жадвал).

2-жадвал

“Ўзбекнефтгаз” АЖнинг ўз (акциядорлик) капитали рентабеллигини прогнозлаш

Сценарийлар	2024 йил (баҳолаш)				
	X ₁	X ₂	X ₃	X ₅	Y
Пессимистик	0,8	0,6	12	4,5	8,5
Катта эҳтимол билан	0,8	0,6	14	4,5	11,0
Оптимистик	0,8	0,6	16	4,5	16,4

“Ўзбекнефтгаз” АЖ мисолида нефть-газ корхоналари ўз (акциядорлик) капиталининг рентабеллигини ретроспектив баҳолаш натижаларига кўра, кўрсаткич қиймати 2021-2024 йилларда сезиларли ўзгаришларга дуч келганлигини кўриш мумкин. Бундан олдинги давр ва тадқиқот даврида мазкур кўрсаткичнинг ўсиш давлари сезиларли қисқариш давлари билан алмашинди. Бу компаниянинг ўз капитали рентабеллигидаги ўзгаришларнинг сабаб-оқибат муносабатларини аниқлаш зарурлигини кўрсатади.

Сабабларни аниқлашнинг мумкин бўлган воситаларидан бири Дьюпонт қонуниятининг беш факторли модели бўлиб, у биринчи навбатда компаниянинг ишлаб чиқариш фаолияти самарадорлигини ҳисобга олади.

Хулоса ва таклифлар.

Ўтказилган тадқиқот доирасида нафақат мавжуд вазиятни, балки унинг келажакдаги ўзгаришларини ҳам кузатишнинг юқори аниқликдаги замонавий воситаларидан фойдаланиш лозимлиги асосланди. Ушбу муаммони ҳал қилиш учун корреляцион-регрессия таҳлил ва энг кичик квадратлар усули орқали эмас, балки сунъий интеллектдан фойдаланишнинг мақсадга мувофиқлиги эмпирик тарзда исботланди. Сунъий интеллект элементларини қўллаш ёрдамида нефть-газ корхоналари асосий фаолиятдан тушган даромаднинг 12 дан 14 фоизгача ортиши компаниянинг ўз (акциядорлик) капитали рентабеллигининг 8,5 фоиздан 11 фоизгача ошишига олиб келиши, агар воқеалар энг эҳтимолли эмас, балки оптимистик сценарий бўйича ривожланса, самарадорлик кўрсаткичи 5,4 фоиз пунктга ортиши асосланди.

Ҳозирги вақтда “Ўзбекнефтгаз” АЖнинг молиявий ҳисоботлари компаниянинг халқаро мақомини ҳисобга олган ҳолда МХХС ва БХМС стандартлари асосида тузилади. Миллий ва халқаро бухгалтерия ҳисоботи стандартларидаги кўплаб фарқларга қарамай, асосий молиявий кўрсаткичлар ўртасида кучли боғлиқлик мавжуд. Шу сабабли, биз “Ўзбекнефтгаз” АЖ маълумотларини илгари айтиб ўтилган иккита молиявий ҳисобот стандартларига мувофиқ таққослаб, эмпирик тадқиқот натижаларини кўриб чиқдик.

Компания даромадига нафақат ишлаб чиқариш фаолияти ҳажми ва унинг самарадорлиги (хусусан, бирлик харажатларининг босқичма-босқич камайиши углеводород ишлаб чиқаришга ижобий таъсир кўрсатади), балки нарх омили – халқаро бозорда табиий газ ва Брент нефтининг ўртача нархи ҳам аҳамиятли. Шунини таъкидлаш керакки, ишлаб чиқариш фаолияти кўрсаткичлари ҳам, компания маҳсулотларининг нархи ҳам кўп жиҳатдан раҳбарият томонидан қабул қилинган қарорларгагина эмас, балки қоида тариқасида нефть-газ компаниялари инвестиция фаолиятига таъсир кўрсатувчи ташқи омилларга ҳам боғлиқ.

Ташқи муҳитнинг салбий омилларига қарамай, таҳлил қилинган даврда “Ўзбекнефтгаз” АЖ фаолиятининг асосий молиявий кўрсаткичларида ўсиш кузатилди. Яъни, компаниянинг мутлақ самарадорлик кўрсаткичлари (хусусан, солиқдан олдинги фойда ва соф фойда) қийматларида сезиларли яхшиланиш кузатилди. Бундан ташқари, уларнинг ўсишининг ижобий тенденцияси кейинги йилда ҳам давом этиши прогноз қилинди.

Мазкур тадқиқот асосида нефть-газ корхоналарини рақамлаштириш шароитида инвестиция фаолияти методологиясини такомиллаштириш, жалб қилинган капитал билан бир қаторда ўз (акциядорлик) капитали самарадорлигини оширишнинг муҳимлиги, бунда Дьюпонт қонуниятининг беш факторли модели орқали асосий фаолиятдан тушумларни кўпайиши якунда ўз (акциядорлик) капитали кўрсаткичини ҳам ортишига олиб келиши каби омилларга эътибор қаратиш муҳим.

Бундан ташқари инвестициялар билан ишлашда бошқарув қарорларини қабул қилиш жараёнларини рақамлаштириш, компаниянинг асосий профил йўналиши ҳисобланган бурғилаш жараёнлари, углеводородларни қазиб чиқариш, геолого-техник

тадбирларни амалга ошириш босқичларини марказлашган ҳолда тўлиқ автоматлаштириш лозим.

Адабиётлар/Литература/Reference:

Bringham E.F., Ehrhardt M.C. (2008) *Financial management theory and practice*. Thomson South-Western, -1107 p.

Umurzakov J. (2023) *Analysis of the performance of financial and economic activities of national oil and gas enterprises (on the example of Uzbekneftegaz JSC)*. Scientific Journal of "SOCAR Proceedings" No.4 013-030, 2022 SCOPUS Cite Score: 2.3, ISSN:2218-6867.

Umurzoqov J. (2022) *Improving the methodology of investment activities of oil and gas enterprises*. Mathematical Statistician and Engineering Applications. Vol. 71 No. 4. ISSN: 2094-0343 2326-9865. <http://philstat.org.ph>.

Астанакулов О.Т., Асатуллаев Х.С. (2018) Анализ и оценка эффективности инвестиционных проектов //Халқаро молия ва ҳисоб илмий электрон журнал №3, июнь.

Борисова О.В. и др. (2015) *Корпоративные финансы. Учебник и практикум*. М.: Юрайт, 651 с.

Будаев А. (2015) Нефтегазовая отрасль имеет большой потенциал для использования лизинга /. <http://m.oilcapital.ru/industry/247543>

Каримов Н.Г., Хожиматов Р.Х. (2011) *Инвестицияларни ташкил этиш ва молиялаштириш*. –Т.: ТДИУ, Б. 290-291.

Носиров Э.И. ва бошқалар (2012) *"Инвестиция рискларини бошқариш"*. Ўқув қўлланма.-Т.: "Фан ва технология". –Т.: йил, 116 бет.

Умурзаков Ж.Ш. (2023) *Нефть-газ корхоналарининг инвестиция фаолияти: назария ва амалиёт*. Монография. – Тошкент: "Chinor fayzi baland" нашриёти, – 148 б.

Швецов Ю.Г., Камнев И.М. (2017) *Теоретическое содержание категории "Финансы"* // Финансовая аналитика: проблемы и решения. Т. 10. Выпуск 11. С. 1206-1219.